

Az állampolgárságod

Ki vagyok én? – tetted fel magadnak az első kérdést.

Ember vagy, mint mindenki más, de ez a gyűjtőfogalom több meghatározást takar.

Személyiség vagy, intellektuális lény. Megilletnek mindazok a jogok, amelyek a személyiséget védik.

Családtag vagy, helyed, szereped van ebben a kis közösségben. A családon belüli jogosultságok alanya vagy.

Az iskolád polgára vagy, ez a közösség is rend és szabályok szerint működik. Az iskola és polgára viszonyát is jogszabályok határozzák meg.

Fiatalkorú vagy, speciális a helyzeted. Erre az állapotra a törvényhozók speciális törvényeket alkottak, hogy védjék a státuszodat, biztosítsák a fejlődésedet.

Ha dolgozni fogsz, **munkavállaló** leszel, és a munkajogi szabályok (és egyéb rendelkezések) vonatkoznak majd rád.

A nagy közösség, a nemzet egyik tagja, **állampolgár vagy,** akinek a többi állampolgárral azonos jogai vannak. Hogy ez a nagy közösség: a nemzet – amely állammá szerveződött már 1000 éve – harmonikusan működjön, szabályokat normákat kellett felállítani. Az állampolgárookra, a közösségekre és az állami szervekre, valamint más szervezetekre vonatkozó szabályokat törvényekben rögzítik. A törvények legalapvetőbb kritériuma: tiszteletben kell őket tartani.

Ezeknek a jogoknak részletes bemutatásáról, a hozzájuk fűződő kötelezettségekről – különös tekintettel a fiatalokúra – lesz szó a kötet következő fejezeteiben.

A jogaid

Jogi helyzeted – jogszabályok

Embernek születted, és ezzel egy kisebb milióbe, a családba, továbbá egy nagyobb közösségbe, a társadalomba léptél be. Ebből következően *alanya vagy a közösségnek.* Tagja vagy a családnak, a társadalomnak. Ez a helyzet egy rendezett viszonyt teremt. A családban, a szűkebb környezetben és a szélesebb környezetben: a társadalomban – mint minden embertársadat – személyiségi

jogok illetnek meg. A közösségi szituációban, tevékenységeidben állampolgári jogokat élvezel. Jogi státuszod van, ezt a törvények biztosítják.

Miből is áll ez a – fogalmazzunk elegánsan – *jogi helyzeted*?

Elsődlegesen az emberi mivoltodból eredő helyzetedből. Emberi méltóságot kapsz. Mint embert, megilletnek az emberi jogok. A személyiségi jogok védenek. Ez az a jog, amely mindenkit, minden embert feltétel és megkülönböztetés nélkül, azonos tartalommal megillet.

A magyar nemzet tagja, polgára vagy. Ebből következően, az Alkotmányban rögzített állampolgári jogaid vannak. A jogszabályok megvédnek, a jogi érdekeidet meghatározott módon érvényesítheted. Csak úgy lehetsz kiegyensúlyozott, ha tudod, minden rendben van körülötted. Ha felnőtté válsz, a 18. életéved betöltése után, a törvény biztosítja, hogy az országgyűlési és a helyi önkormányzati választásokon választható és választópolgár légy.

Addig is, minden napod rendben telik – kisebb bosszúságoktól eltekintve, amikor semmi nem jön össze – sínen futsz, alapvetően azért, mert a családi életed rendezett, a társadalmi viszonyok stabilak. Megnyugtató érzés. Arra nem is gondolsz, hogy ezt a biztonságot, ezt a közérzeted alapjául szolgáló helyzetet részben az állam norma rendszere garantálja.

Azt kérdezed, hogy melyek a jogaid?

Mindent megtehetsz, amit a jogszabályok nem tiltanak. Persze a jogok gyakorlása során tisztességgel – ahogy a jogászok mondják – jóhiszeműen kell eljárni. Ez a *kell* máris kötelezettséget hordoz magában. A törvény tiltja a *joggal való visszaélést*. A joggal való visszaélésnek az minősül, ha a jogok gyakorlása annak társadalmi rendeltetésével össze nem férő célra irányul. Ez a fura, jogászai megfogalmazás az egyszerű, mindennapi életvezetésre vetítve nem többet kíván meg, mint a többi emberre tekintettel gyakorlod a jogaidat, úgy, hogy ne akadályozd őket az ő jogaik gyakorlásában.

Alapszabály: mindent tehetsz, amit a jog nem tilt.

A legalapvetőbb jogok

A legfontosabb jogokat az Alkotmány határozza meg. Elsőként szögezi le az alaptörvény, hogy a Magyar Köztársaságban

– minden embernek *veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz*, ettől senkit nem lehet önkényesen megfosztani,

- mindenkinek joga van a szabadságra, a *személyi biztonságra*, senkit nem lehet ettől megfosztani (kivéve a törvényben meghatározott eseteket. Pl. bűncselekmény elkövetése esetén sor kerülhet a letartóztatásra/,
- mindenkit megillet a *jó hírnévhez, a magánlakás sérthetetlenségéhez, valamint a magántitok és a személyes adatok védelméhez való jog,*
- mindenkinek joga van a *gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságra,*
- mindenkinek joga van a *szabad véleménynyilvánításra*, arra is, hogy a közérdekű adatokat megismerje,
- a Magyar Köztársaság elismeri és védi a *sajtó szabadságát,*
- elismeri a *békés gyülekezés jogát* és biztosítja annak szabad gyakorlását,
- az *egyesülési jog* alapján mindenkinek joga van – a törvény által nem tiltott célra – szervezeteket létrehozni, illetve azokhoz csatlakozni. De, politikai célt szolgáló fegyveres szervezet az egyesülési jog alapján nem hozható létre,
- a szülőket megilleti az a jog, hogy a gyermeküknek adandó nevelést és oktatási intézményt *megválasszák,*
- minden magyar állampolgárnak joga van ahhoz, hogy részt vegyen a *közügyek vitélében*, az is joga, hogy rátermettségének, képzettségének és szakmai tudásának megfelelően közhivatalt viseljen,
- a *sztrájkjogot* az erre vonatkozó törvény keretei között lehet gyakorolni,
- az állampolgároknak joguk van a *szociális biztonság*hoz, öregség, rokkantság, betegség, özvegység, árvaság és önhibájukon kívül bekövetkezett munkanélküliség esetén a *megélhetésükhöz szükséges ellátásra*. Fontos hangsúlyozni, hogy csak az *önhibáján kívül* bekövetkezett munkanélküliség esetén illeti meg a személyt a fenti jogosultság.

Az Alkotmány értelmében a Magyar Köztársaságban élő *nemzeti és etnikai kisebbségek* részesei a nép hatalmának: államalkotó tényezők.

Még a jogokból is sok az, amit itt megismertél.

A kötelezettségeid

Tevékenységeid – feladataid

Ha figyeled, a jogok rendezettségét, egészében egységet és biztonságot adnak. A te biztonságod és mások biztonsága is egymással összefüggésben állnak. A joggal való visszaélés tilalma, a jogok jóhiszemű gyakorlásának kötelezettsége, az igazságosság alapelvével is összefüggésben álló emberi viszonylatban *a jogoktól* eljutottunk *a kötelezettségekig*.

Mint ahogy a jogok, úgy a kötelezettségek sem önkényesek. Igaz, természetességgel gyakoroljuk. Természetes az, hogy nem kell perlekedned az emberi méltóságodért, hiszen az embertársak emberként tisztelik egymást. Ugyanígy a kötelezettségeidnek is belátásod szerint, tehát kikényszerítés nélkül kell eleget tenned. Te is szinte ösztönösen, hiszen ez az élet rendje, tiszteled az embertársaidat, megadod nekik a tiszteletet. *A morális értékek* – amelyek az etika és jogszabály tiszteletben tartásának alapjául szolgálnak – nagyrészt viszonzóság alapján működnek. A mindennapi életvezetés során a helyes magatartás, a társadalom rendje szerint való, az élet normális menetét jelenti. Ez a magatartás a kulturált ember magatartása.

Aki a társadalomnak ezt a természetes rendjét megsérti, annak a jogsértésért felelnie kell. A jogszabályok a jogsértés esetére joghátrányt, büntetést helyeznek kilátásba. Ezt a jogsértő személynek a jogsértés miatt – felelősségrevonás esetén – el kell viselnie. A felelősségrevonás a jogsértés jellegétől függően a *büntetőjog* vagy a *polgári jog* szabályai szerint történik.

Fontos, hogy tudatosítsd a *büntetőjog* és a *polgári jog* közötti legalapvetőbb különbséget:

Míg a *büntetőjogban* a felelősségrevonás alapja a *bűnösség*, addig a *polgári jog* szabályainak érvényesítése során a *jogellenesség*, a *felróhatóság* alapozza meg a felelősséget.

Az embertársaiddal való együttélés szabályain túl vannak az Alkotmányban írt *állampolgári közelezettségeid* (is).

1). Ebbe a körbe tartozik a *tankötelezettség*. A közoktatási törvény kimondja, hogy hazánkban minden gyermek tankötelezett. A tankötelezettségnek – kivételtől eltekintve – iskolába járással lehet eleget tenni.

2). Országunkban a *haza védelme* minden állampolgár kötelezettsége. Az általános honvédelmi kötelezettség alapján fegyveres vagy fegyver nélküli katonai szolgálatot teljesítenek az állampolgárok.

3). A *közteherviselés* kötelezettsége azzal következménnyel jár, hogy minden állampolgár köteles jövedelmi és vagyoni viszonyainak megfelelően adózni. A tanulóknak még nincs, vagy egészen csekély jövedelmük van, ezért nem, vagy csak elenyészően érinti őket az adózás, de felnőtt korodban majd együtt élsz vele.

A jogok és kötelezettségek egysége

Jogviszony – kétpólusú kapcsolat

A törvény jogokat biztosít számodra. Mint tudod, a jogokat mindenki köteles betartani. Ez nagyon kényelmes dolog és biztosságos érzés. De, a törvény jogokat biztosít a többi, minden állampolgár részére is. Ezt a mások részére biztosított jogokat, mintegy viszonzásként, köteles vagy te is betartani.

Így láthatod, ez a *jogosultság kétpólusú viszony*. A jogok és a kötelezettségek egységet alkotnak. Nem úgy működik a képlet, hogy *neked jogaid*, nekem pedig és mindenki másnak, kötelezettségeink vannak.

A két póluson elhelyezkedő jogosultságok és kötelezettségek egységet alkotnak, az egymásra hatás és az együttthatás törvényszerűsége szerint működnek. Ugyanakkor a jogok meg is oszlanak, külön válnak, eltérő érdekeket jelenítenek meg. A jogok és a kötelezettségek nem mások, mint ugyanannak a helyzetnek: a jogosultságnak és kötelezettségnek a *jogviszonynak* a két vagy több személy által való együttes gyakorlása:

jogok kötelezettségek

A jogok és a kötelezettségek egyenlő eséllyel esnek latba. Hogy egyértelműbbé váljon, induljunk ki a családi életből. (Erről még lesz szó, itt csupán egy példa erejéig utalok rá.) A szüleid szeretetből óvnak, védnek, felnevelnek, gondoskodnak rólad. Ezt a családi törvény meg is erősíti, kimondja, hogy:

– a *szülő köteles* eltartani a gyermekeit. Szereted a szüleidet, a családban élsz, minden megy a maga rendjén, mégis a családjogi törvény a következőképpen rendelkezik:

– a *gyermek köteles* szülei iránti szeretettel viseltetni, nekik engedelmeskedni, fáradozásaik eredményességét tőle telhetőleg elősegíteni. (Erre a törvényi rendelkezésre szánj néhány percet, elmélkedj rajta!)

A jogok és kötelezettségek egysége nem mást jelent, mint azt, hogy *mindenki, minden személy* számára egyenlő esélyt kíván biztosítani. Mit jelent ez magyarul, vagyis egyszerűbben?

Azt, hogy *addig gyakorolhatod a jogaidat, ameddig ezzel másokat a jogaik gyakorlásában nem akadályozod*. Ez az alapállás.

Tehát a jogaid érvényesítése során kötelességed az én jogaimat, a többi ember jogát is tiszteletben tartani.

Ősi, minden emberi civilizációban érvényesült és érvényesülő erkölcsi alapszabály: *ne tedd másnak azt, amit magadnak sem kívánsz!*

Az emberek közössége – ismered a tanulmányaidból – már az ősközösség idején szabályokat állított fel, éppen a közösség érdekében. Tették ezt azért, hogy az egyik ember a másik kárára ne jusson előnyökhöz, és ne rövidítse meg az embertársát. Az emberek azért is alkottak közösséget, hogy érdekeiket együtt képviseljék (például, szakmai érdekképviseltek: mészárosok, kovácsok stb., lakóhelyi közösségek: falu, város, városrész, nemzetiségi kisebbségek érdekképviseltek: szlovákok, horvátok, románok stb.). Ezekből a kisebb közösségekből fejlődtek ki a társadalmilag szervezett nagyobb közösségek.

Ha felborul a mindennapi élet rendje, egyensúlyvesztésre kerül sor. Ez maga után vonja, vagy megrezegetti a léceket, a biztonság, a jogérvényesítés sérelmet szenved. Tehát közös érdek, a közösség és az egyén együttes törekvése, hogy a jogszabályban rögzített közösségi érdekek érvényesüljenek.

Gondolkodtál-e már azon, *hogyan lehet biztosítani, hogyan lehet stabilizálni ezt az állapotot, a jogrendet?*

Ha abból indulsz ki, hogy neked jogaid, csakis jogaid vannak, akkor ebből az a logikus következtetés vonható le, hogy nekem csak kötelezettségem van. Az a kötelezettségem, hogy biztosítsam számodra a téged megillető jogokat.

De akkor mi lesz az én jogaim érvényesítésével? Hiszen engem is pontosan ugyanannyi, ugyanolyan jogok illetnek meg, mint téged, hiszen én éppen olyan állampolgár vagyok, mint te.

Ebből a gondolatsorból már le is vontad a következtetést: a mindenkit megillető jogokat *igazságosan és egyenlő módon* csak úgy lehet gyakorolni, ha tekintettel vagyunk egymásra, illetve a jogszabály ezt rögzíti.

Éppen azért, mert *egymásra tekintettel vagyunk, jogainkat a másik ember jogaira való figyelemmel gyakoroljuk*. Addig, olyan mértékig gyakorolhatod a jogaidat, ameddig az én jogaimat, a többi ember jogait nem sérted. Ez a legalapvetőbb szabály vonatkozik rám is és minden emberre. Én is csak addig gyakorolhatom, más ember (személy) is addig gyakorolhatja a jogait, amíg a te, a többi embertársa jogait nem sérti. Ez így van rendjén, így igazságos. Ez *a társadalom rendje*.

A hétköznapi életben mindenkor ennek a szabálynak a kötelező erejét. Ha arra dolgoztál, spóroltál, hogy legyen egy jó kerékpárod (bringád), és aztán megvásároltad, akkor az a *tiéd*, a te *tulajdonod*, neked van *jogod* használni, esetleg a barátodnak kipróbálásra átadni vagy kölcsönadni. Nincs jogod viszont a járdán úgy kerekezni, hogy a gyalogosok közlekedését zavard, főként balesetet nem okozhatsz. Ezért kell komolyan vened a már ismert alapszabályt: *Mindenki joga „csak” addig terjedhet, amíg mások jogát nem sérti*.

A kerékpáros példa azt is érzékelteti, hogy mindenki csak a saját tárgyai felett rendelkezhet, csak a saját dolgait tekintheti az övének, a *tulajdonának*, tehát sajátjaként használhatja, kölcsönadhatja, eladhatja. Ezért senki nem veheti el, nem használhatja azt ami nem az övé, a tulajdonos beleegyezése nélkül, mert ehhez neki van joga. Neki úgy van joga a saját – példánál maradva – kerékpárjához, mint neked a tiédhez.

Ne feledd, jog/szabály/sértés esetén felelősséggel tartozol tetteidért! Fontos szem előtt tartanod: a jogszabályok egyik legfőbb jellemzője, hogy a követésük nem önkényes, nem az állampolgár kénye-kedve szerint betartandó, hanem a jogi norma, a jogszabályokban írt kötelezettségek *kötelező erejűek*. A jogszabály kettős funkció tölt be:

Megenged és tilt.

A tiltó rendelkezések megsértőit a jogszabályban írt joghátrány éri. A felelősségre vonás leggyakrabban bíróság útján történik.